

НАСТАВНО - НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на седници одржаној 21. маја 2026. године, именовало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанткиње Милице Стјепановић Корнилове под насловом „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века”, у саставу:

- Др Ана Банић Грубишић, ванредни професор, Универзитет у Београду Филозофски факултет
- Др Слободан Наумовић, ванредни професор, Универзитет у Београду Филозофски факултет
- Др Срђан Радовић, виши научни сарадник, Етнографски институт САНУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века”

Основни подаци о кандидату

Милица Стјепановић Корнилова (1997) је рођена у Београду. Након завршене Филолошке гимназије у Београду, уписала је основне студије етнологије и антропологије на Одељењу за етнологију и антропологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2016. године. Дипломирала је 2020. године са просечном оценом 9,44. Мастер академске студије етнологије и антропологије је завршила на истом факултету 2021. године са просечном оценом 10,00. Одбранила је мастер рад под насловом „Невладине организације и европеизација српског друштва на почетку 21. века”. Докторске студије етнологије и антропологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписала је 2021. године. Предлог теме докторске дисертације је одбрањен и одобрен је 21.9.2023. године, а у току је израда докторске дисертације на тему „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века”. Просечна оцена положених испита је 9,81. Ментор докторске дисертације је проф. др Владимир Рибић, а доц. др Ивана Стојчетовић је коментор.

Преко позива Министарства просвете, науке и технолошког развоја талентованим младим истраживачима – студентима докторских академских студија за укључивање у научноистраживачки рад у акредитованим научноистраживачким организацијама, од 2022. године је запослена на Филозофском факултету Универзитета у Београду, у звању истраживач-сарадник. Као студент докторских студија – сарадник у настави, била је ангажована на предметима Увод у етнологију и антропологију и Антропологија Старог света.

У периоду од 2021. до 2025. године, објавила је више научних радова у истакнутим часописима националног и међународног значаја:

- M24: Стјепановић Корнилова, Милица. 2025. „Лиминални положај друштвеног покрета „Српски покрет отпора” на Косову и Метохији у СФРЈ као претече невладине организације”. *Баштина* 35: 145-155;
- M51: Стјепановић Корнилова, Милица. 2024. „Прва насеља ловаца-сакупљача и појава аграрних села на Блиском истоку: кратак преглед неолитских култура”. *Антропологија* 24: 141-169;
- M51: Стјепановић Корнилова, Милица. 2024. „Антрополошко проучавање култура Старог света од неолита до краја старог века: извори и теоријске перспективе”. *Антропологија* 24: 9-27;
- M52: Стјепановић Корнилова, Милица. 2024. „Књижевност као простор за политичке дебате: релативизација концепта „балканизације” и „Балкана” у делима Драгише Васића и Љубомира Мицића”. *Гласник Етнографског музеја* 88: 41-65;
- Стјепановић, Милица. 2023. „Књижевност као простор за политичке дебате: релативизација концепта „балканизације” и „Балкана” у делима Драгише Васића и Љубомира Мицића”, у *Књига апстраката са научног скупа Антропологија књижевности, уметности и медија*, 24-25. Београд: Универзитет у Београду - Филозофски факултет - Одељење за етнологију и антропологију;
- Стјепановић Корнилова, Милица. 2023. „Нови медији и друштвени покрети: онлајн активизам као део политике свакодневног живота”. У *Изазови дигиталне трансформације: између свакодневице и трансхуманизма*, ур. Далибор Савић, 89-111. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци;
- M52: Стјепановић, Милица. 2022. „Улога социјалног капитала у политичкој комуникацији невладиних организација путем нових медија”. *Етнолошко-антрополошке свеске* 22: 139-160;

• M51: Stjepanović, Milica. 2022. „Uloga nevladinog sektora u pružanju zdravstvene i socijalne zaštite HIV-positivnim osobama pod okriljem evropeizacije Srbije na početku 21. veka”. *Antropologija* 22: 103–125;

• M52: Стјепановић, Милица. 2021. „Начини функционисања невладиних организација као средство спровођења културних/јавних политика Европске уније у Републици Србији”. *Етнолошко-антрополошке свеске* 21: 17-47.

Кандидаткиња је, такође, била учесник више научних скупова. На Факултету политичких наука Универзитета у Бањој Луци, учествовала је у интердисциплинарном међународном скупу *Друштво и политика*. Потом је објавила чланак „Нови медији и друштвени покрети: онлајн активизам као део политике свакодневног живота”, у зборнику радова са скупа *Изазови дигиталне трансформације: између свакодневице и трансхуманизма*, чији уредник је проф. др Далибор Савић. У децембру 2023. године, на Филозофском факултету Универзитета у Београду, била је учесник научног скупа Антропологија књижевности, уметности и медија, на коме је одржала презентацију под насловом „Књижевност као простор за политичке дебате: релативизација концепта ’балканизације’ и ’Балкана’, у делима Драгише Васића и Љубомира Мицића”.

Основни подаци о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидаткиње Милице Стјепановић Корнилове под насловом „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века” израђена је на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Дисертација припада научној области етнологије и антропологије и ужој научној области политичке антропологије и антропологије јавних политика.

Предмет и циљ докторске дисертације

Крајем 20. века, невладине организације су постале истакнути политички актери у постсоцијалистичким државама и земљама Трећег света, док су, у Западним демократијама, постале нови друштвени и политички партнер и посредник између грађана и институција (Коска 2004, 67; Howard 2011, 143; Kohler-Koch 2013, 25). Антрополошке студије невладиног сектора су отвориле питање утицаја невладиних организација на савремено друштво и културу, укључујући и то како невладине организације утичу на културне идентитете, посредују између глобалних политика и локалних заједница, развијају се као политички

актери и интегришу се у политичке системе и учествују у друштвеним и политичким реформама и променама. У овој докторској дисертацији, кандидаткиња се бави невладиним сектором у Србији почетком 21. века и предмет анализе су културно-идентитетске политике невладиних организација. У истраживању се проучава начин на који невладине организације учествују у обликовању савремених културних идентитета у Србији спровођењем културно-идентитетских политика и њихов друштвени домет у том процесу. Кандидаткиња дефинише невладине организације као *све формално организоване и регистроване групе појединаца које желе да учествују у јавном и политичком животу и баве се питањима за која је званично надлежан државно-правни систем (на пример, пружање здравствених услуга), али да, притом, нису део партијског система и државних институција. Невладине организације делују тако што се проширују на политичку раван као политички актери и, с једне стране, конституишу политички однос са државом, који може бити вишесмеран (ниво моћи у доношењу одлука), док, с друге стране, конституишу однос са грађанима кроз утицање на њихово размишљање, ставове, осећања, поступке и конструкције сопства (ниво моћи у посредовању и комуникацији са друштвом)*. На основу ове дефиниције, у докторској дисертацији се, на примеру четири невладине организације, проучавају типови активности, интеракције између организација и институција, посредовање између институција и друштва и, на крају, однос невладиних организација према ширем друштву и појединцима у домену културно-идентитетских политика.

Ова докторска дисертација има два циља. Први циљ дисертације је да понуди теоријски преглед и анализу појма невладине организације, као и теоријски оквир за антрополошко проучавање невладиног сектора у домену културног идентитета. Други циљ дисертације је, да етнографским истраживањем четири невладине организације у Србији, покаже како су културно-идентитетске политике и културни идентитети условљени ширим друштвеним контекстом и да њихово испољавање и облик зависе од интеракције са другим друштвеним доменима. Културни идентитет који се обликује преко невладиних организација заснован је на културно-идентитетским политикама и треба да се посматра као производ политичког процеса. На основу представљене етнографске грађе, дисертација треба да пружи увид у различите облике рада невладиних организација у зависности од њихове интеракције са институцијама преко којих преузимају ресурсе и норме за изградњу и преношење културно-идентитетских политика. На крају, етнографски рад треба да пружи увид у вишеструка искуства појединаца који раде у невладином сектору или су корисници његових услуга, као и

да, на основу тих искустава, разматри какав и колики утицај невладине организације имају у изградњи културног идентитета.

Основне хипотезе и истраживачка питања

У овој докторској дисертацији се износи хипотеза да савремене невладине организације у Србији представљају механизам креирања и репродуковања културног идентитета, тако што преносе културно-идентитетске политике и, последично, стварају нове облике идентитета. У дисертацији се тврди да културни идентитет обликован културно-идентитетским политикама постаје политички хабитус. Политички хабитус је дефинисан као матрица друштвеног понашања, размишљања и могућности да се поступа у новим или непредвидивим околностима од политичког значаја, док су културно-идентитетске политике извор политичког хабитуса. На основу ове хипотезе, у докторској дисертацији су се издвојиле три групе истраживачких питања.

Прва група питања треба да доведе до одговора на то који се све политички пројекти и механизми моћи у Србији налазе иза невладиних организација које преносе културно-идентитетске политике. У оквиру тога се разматрају политички, институционални и друштвени услови у Србији, унутар којих се развио и функционише невладин сектор. Потом, разматра се да ли су они повезани са глобалним дискурсима, под чијим утицајем су савремене културно-идентитетске политике.

Друга група питања разматра различите позиције невладиних организација у друштвеном систему и њихове облике интеракције са институцијама, чија структурна својства успостављају правила и норме које обликују праксе организација и индивидуа. Циљ ових питања је да се открије из којих институција невладине организације црпе свој дискурс у преношењу културно-идентитетских политика. На основу тог питања се реконструишу културно-идентитетске политике невладиних организација и показује се како организације користе политичке симболе, којима морално-етичке системе вредности приписују „либерално-демократским” и „традиционално-националним” вредностима. На то се надовезује питање да ли све невладине организације имају исти друштвени утицај и да ли сарадња са различитим институцијама утиче на друштвени домет и вид активности организација (друштвена моћ, рад „одозго” или „одоздо”). Циљ ових питања је да помогну у класификацији невладиних организација спрам њиховог положаја у друштвеном систему и структури, која укључује блискост организација са институцијама и њихов друштвени домет.

Трећа група питања се односи на стратегије и механизме преношења културно-идентитетских политика и анализира се етнографска грађа прикупљена на терену. У оквиру ове групе питања се анализирају фактори који су утицали на специфичне стратегије изабраних организација. У склопу тих питања, издвајају се личне интерпретације културно-идентитетских политика. У овој дисертацији се поставља питање како запослени у невладиним организацијама и корисници услуга организација тумаче и усвајају културно-идентитетске политике које им организације нуде. Циљ овог питања је да нагласи субјективно искуство припадника невладиних организација и свих њихових корисника у преношењу културно-идентитетских политика.

Кратак опис садржаја докторске дисертације

Ова докторска дисертација је сачињена од дванаест поглавља. У првој половини докторске дисертације, кандидаткиња је представила теоријско-појмовни оквир за проучавање невладиних организација, а потом је анализирала појам и историјски развој невладиног сектора и цивилног друштва и теоријске приступе у антрополошкој анализи невладиних организација. У другој половини докторске дисертације, кандидаткиња је реконструисала историјски развој невладиних организација у Србији и основе њихових културно-идентитетских политика. Затим, на основу етнографске грађе коју је прикупила, анализирала је културно-идентитетске политике изабраних организација, механизме спровођења тих политика и начин на који их појединци доживљавају и усвајају.

У првом поглављу, под насловом „Увод”, кандидаткиња је представила полазну хипотезу и главна истраживачка питања за антрополошко проучавање невладиних организација и културно-идентитетских политика. Кандидаткиња је, у уводном делу, изнела основне одлике невладиних организација, основне појмове невладиних организација и културно-идентитетских политика, као и теоријски оквир за њихово проучавање. Сви наведени елементи ће бити предмет анализе у појединачним поглављима.

У другом поглављу, под насловом „Одређење појма невладиних организација”, докторанткиња је проблематизовала употребу појмова „цивилно друштво” и „невладине организације”. Поглавље је започето историјским прегледом употребе појма „цивилно друштво”, на основу којег је докторанткиња закључила да се појам различито употребљава и да је појам мењао своје значење, у зависности од историјског контекста (антика и стари век, нови век и савремено доба). Првобитно је цивилно друштво носило значење ортаклука и опште добробити за заједницу, затим трговинског уговора и моралне обнове. У савремено

доба се, за цивилно друштво, сматра да је неодвојиво од демократског система и, крајем 19. и почетком 20. века, укључивало је синдикате, волонтерска удружења и добротворне организације (Skocpol 2011, 109-111). Средином 20. века, у цивилном друштву се издвајају невладине организације које постају политички сарадници са државним институцијама у демократском систему (Warren 2011, 377-378) и доприносе демократији тако што посредују између грађана и институција и омогућавају да угрожене социјалне групе добију политичку видљивост (Urbinati & Warren 2008, 404). Циљ критичке анализе историјског развоја цивилног друштва и невладиних организација је издвајање дистинктивних одлика невладиних организација, као засебних политичких тела у односу на државне институције. Кандидаткиња сматра да су потребна два услова за појаву савременог цивилног друштва. Први услов је институционални и односи се на демократски систем који је легализовао и интегрисао политичко ангажовање организација цивилног друштва, док је други услов друштвени и односи се на формирање транснационалног културног идентитета „активног грађанина”. У наредном делу другог поглавља, упоредно су анализирани појмови „невладине организације”, „организације цивилног друштва”, „непрофитне организације” и „хуманитарне организације”. Уочавањем сличних тачака, кандидаткиња је навела општу дефиницију, која је претходно наведена, и определила се за појам „невладине организације”, као најшири појам, који, у своје значење, интегрише непрофитне и хуманитарне организације. На крају, у другом поглављу је изнета класификација организација у односу на позицију између вертикалне и хоризонталне осе у друштвеном систему, на основу које се организације деле на трансформаторске, медијаторске, асоцијације и хуманитарне организације. Вертикална оса се односи на степен интеракције и блискости између организације и институција и њихов рад „одозго” или „одоздо”, док се хоризонтална оса односи на друштвени домет организације и њихово усмерење на индивидуе или шире друштво.

У поглављу „Невладине организације као антрополошко поље истраживања: од теорије до праксе”, представљена су досадашња антрополошка истраживања о невладиним организацијама и могућност запослења антрополога у невладином сектору. Антропологија је значајна дисциплина зато што је, етнографским истраживањима, повезала невладине организације са другим друштвеним доменима и анализирала њихов рад у друштвеном, културном, политичком и историјском контексту. Иако је опсег тема широк, главне теме антрополошких истраживања које се истичу у овој дисертацији су политички пројекти и дискурси који обликују рад невладиних организација (Bernal and Grewal 2014, 2; Fischer 1997, 7

441-442; Lewis, Schuller 2017, 634), глобализација и улога транснационалног невладиног сектора у посредовању између глобалних елита и локалних заједница (Fisher 1997, 441), демократизација постсоцијалистичких држава и земаља Трећег света, са посебним нагласком на европске интеграције Србије (Mikuš 2018; Vetta 2019; Bošković 2008; Greenberg 2014; Naumović 2006), утицај невладиних организација на културу и друштво, то јест на идентитете, културно наслеђе и свакодневицу (Banić Grubišić 2011; Стјепановић 2022; Јокановић, Ђорђевић, Ђорђевић 2024). Кандидаткиња је, у овој докторској дисертацији, истакла неопходност да се проучава однос између невладиних организација и институција, као и положај невладиних организација у структурама које обликују њихов рад. Бављење овим истраживачким питањем може да укаже на хетерогеност невладиног сектора у једном друштву, као и на вишеструке дискурсе и облике рада у зависности од институције са којом је организација у додиру. Поред тога, истиче се интересовање за проучавање организација као социјалних медијатора и њихову могућност да обликују друштвене односе. На крају, кандидаткиња предлаже проучавање друштвених последица интеракције између невладиних организација, институција и појединаца. Користећи пример културно-идентитетских политика, кандидаткиња је анализирао субјективно искуство и доживљај културно-идентитетских политика из угла запослених и корисника услуга невладиних организација. Ова антрополошка усмерења која је издвојила докторанткиња биће разрађена, даље у дисертацији. Поред проучавања невладиног сектора, антрополози, такође, могу бити запослени у организацијама. Уочено је да се антрополози суочавају са методолошким, теоријским и етичким изазовима, али савремена антропологија је наставила да истражује иновативне методологије, које треба да омогуће научну сарадњу између невладиних организација и антрополога.

У поглављу „Антропологија јавних политика: култура и идентитет”, представљени су антрополошки приступи јавним политикама, са нагласком на утицај јавних политика на свакодневни живот, културу и појединце (Shore i Wright 2005, 3-4). Кандидаткиња је истакла да се јавне политике представљају културним симболима, утичу на формирање идентитета и успостављају поредак дискурса спрам кога се тумаче и решавају друштвени проблеми (Shore & Wright 2005, 3). Културно-идентитетске политике су подврста јавних политика и културна политика се може дефинисати као „јавна практична политика у области културе, уметности и медија” (Ђukić 2011, 13). Идентитетске политике се користе у мобилизацији грађана, заснованој на одређеном идентитету (национални, етнички, верски, културни итд.) (Barnstein 2005, 47-48). У овој докторској дисертацији се истиче да невладине организације које

учествују у преношењу културно-идентитетских политика постају средство политизације културног идентитета. Невладине организације представљају културно-идентитетске политике, тако што се служе политичким и културним симболима који су доминантни у српској култури и друштву у 21. веку. Према томе, свака организација је, у своје политике, интегрисала заједничке културне симболе.

У поглављу „Методологија истраживања”, представљен је методолошки и теоријски оквир коришћен у дисертацији. Предмет анализе је заснован на етнографској грађи коју укључују белешке са терена, интервјуи, анализа ширег опсега интернет материјала и веб-сајтова изабраних невладиних организација. Теренски рад је спроведен у Србији, у сарадњи са организацијама „Фондација БФПЕ за одговорно друштво”, „Београдски центар за људска права”, „Срби за Србе” и „Центар за живот”, а коришћен је метод посматрања са учествовањем. У склопу теренског рада, обављено је педесет четири интервјуа са волонтерима и учесницима програма, као и корисницима услуга. Интервјуисано је још и девет запослених у организацијама. Када је у питању теоријски оквир за проучавање невладиних организација, у поглављу су представљени симболичко-интерпретативни метод и теорија праксе. Герц је, у анализи културе, применио метод густог описивања, који је дефинисао као „откривање структура значења унутар којих се стварају, опажају и тумаче културна и друштвена деловања” (Geertz 1973, 7-9). Поред Герцовог тумачења културе, у овој дисертацији су примењени Гиденсови концепти „структуралног дуализма” и „теорија структурације” (Giddens 1984, 2). Структуре се односе на скупове правила и ресурса који омогућавају друштвене праксе, односно „структура се у друштвеној анализи односи на структурна својства (правила и ресурси) која омогућавају 'везивање' времена-простора у друштвеним системима, својства која омогућавају да уочљиво сличне друштвене праксе постоје у различитим временским и просторним распонима и које им дају системски облик” (Giddens 1984, 17). Симболичко-интерпретативни метод и теорија праксе се користе у анализи конструисања културно-идентитетских политика, начина и последица њиховог преношења и, на крају, политизације културног идентитета. Помоћу ова два приступа, у истраживању је представљен концепт политичког хабитуса, као производа и форме културног идентитета које граде невладине организације културно-идентитетским политикама.

Садржај поглавља „Социополитички контекст развоја и деловања невладиних организација у Србији” обухвата 20. и 21. век. У оквиру контекстуализације, издвојени су политички догађаји и друштвени процеси који су утицали на развој невладиног сектора у Србији. У уводном делу се истиче да је цивилно друштво у Србији било активно од 19. века и

чинили су га клубови, синдикати и добротворне организације. У социјалистичком периоду, смањује се активност цивилног друштва, док од осамдесетих година, прво почињу да се истичу друштвени покрети, а од деведесетих година 20. века, долази до успона невладиних организација, које настају по узору на организације у државама Европске уније и САД. Крајем осамдесетих и у току деведесетих година, у српском друштву, долази до ширења традиционално-националног и либерално-демократског дискурса, које ће усвојити невладине организације у Србији. У 21. веку, невладине организације су учврстиле свој положај у друштву, тако што је демократизација Србије укључила правну легитимацију цивилног друштва као политичког и друштвеног актера, док су наведена два дискурса наставила да се развијају у организацијама. Невладине организације у Србији које репродукују либерално-демократски дискурс у интеракцији су са државним институцијама Србије, земљама Запада и међународним и међувладиним институцијама, као што су Уједињене нације, Европска унија, ОЕБС, Савет Европе итд. Невладине организације које репродукују традиционално-национални дискурс највише црпе идентитетске вредности из верских институција, односно Српске православне цркве.

Поглавље „Невладине организације и културно-идентитетске политике: однос између политичког дискурса и личне интерпретације” издваја четири невладине организације и представља њихове културно-идентитетске политике, на основу анализе њихових активности и програма рада. Затим, у овом поглављу су представљени интервјуи са запосленима у организацијама. У културно-идентитетским политикама, организације „Фондација БФПЕ за одговорно друштво” и „Београдски центар за људска права” користе либерално-демократски дискурс, док се организације „Срби за Србе” и „Центар за живот” служе традиционално-националним дискурсом. Анализа интервјуа је показала да запослени у организацијама имају флексибилан однос према различитим дискурсима, те појединци из либерално-демократских организација поштују српску традицију и цркву, док појединци из традиционално-националних организација нису критиковали либерално-демократски систем. Због тога, иако културно-идентитетске политике у невладином сектору формирају идентитет запослених као политички хабитус, који служи као скуп смерница у понашању појединца за време социополитичког ангажовања у невладином сектору, изван активности у организацији цивилног друштва, у свакодневици, појединци могу да граде културни идентитет, користећи више дискурса.

Поглавље „Улога невладиних организација у обликовању културно-идентитетских политика” се бави позицијом изабраних невладиних организација у друштвеном систему, на

основу чега се анализирају облици њихове интеракције са институцијама из којих црпе идентитетске ресурсе. У дисертацији је организација „Фондација БФПЕ за одговорно друштво” класификована као трансформаторска организација, високо позиционирана на вертикалној оси блискости са државним и јавним институцијама, која сарађује на заједничким политичким пројектима са представницима Владе Србије, Уједињених нација, Европске уније и тако даље. На хоризонталној оси друштвене повезаности, ова организација је усмерена на одређену малу друштвену групу људи, тако што се, на пројектима, бави сарадњом или едукацијом мањих друштвено-политички активних група људи. Организација „Београдски центар за људска права” се класификује као медијаторска организација и високо је позиционирана на вертикалној оси, преко које сарађује са државним и јавним институцијама. На хоризонталној оси, ступа у интеракцију са ширим друштвом и један од основних циљева њеног рада је посредовање између ширих заједница и институција Србије у области људских права. Организација „Центар за живот” је класификована као асоцијација, те је ниско позиционирана на вертикалној оси и има низак степен интеракције са институцијама. Ова организација црпи ресурсе из Српске православне цркве и, преко ње, индиректно може да учествује у политичким процесима. Ова организација је, на хоризонталној оси, усмерена на уже друштвене групе, тако што мобилише младе појединце, на основу њиховог верског православног идентитета. Организација „Срби за Србе” је ниско позиционирана на вертикалној оси и не остварује утицај на државне институције, али индиректним каналима, такође, може бити део политичких активности који су обликовани традиционално-националним дискурсом. На хоризонталној оси је усмерена на ширу друштвену групу, са циљем прикупљања већег броја донатора. Ово поглавље је пружио дубљи увид у рад организација које се, поред поделе на основу два доминантна дискурса, раслојавају и у зависности од начина деловања и интеракције са другим институцијама.

Поглавље „Улога невладиних организација у преношењу културно-идентитетских политика: приказ етнографске грађе са теренског истраживања” анализира етнографску грађу прикупљену на терену и представља стратегије невладиних организација у преношењу културно-идентитетских политика. У склопу тога, анализирани су начини на које организације користе симболе којима, на основу либерално-демократских и традиционално-националних дискурса, приписују морално-етичке вредности, градећи културни идентитет заснован на „либерално-демократским вредностима” и „традиционално-националним вредностима”. На крају, предмет анализе су интервјуи са волонтерима, учесницима пројеката невладиних организација и њиховом публиком, како би се представио процес усвајања

културно-идентитетских политика у друштву. Када су у питању активности преко којих се преносе културно-идентитетске политике, „Фондација БФПЕ за одговорно друштво” организује циклусе семинара који су намењени младим политичарима, државним и јавним службеницима, активистима и другим младим појединцима који су друштвено активни. На овим семинарима се нуди „политичко образовање”, засновано на либерално-демократском систему вредности, што води закључку да, преко ових семинара, млади људи формирају политички хабитус базиран на наведеном вредносном систему. „Београдски центар за људска права”, такође, организује семинаре, а у овом истраживању је издвојена „Школа људских права”, намењена млађој популацији. Истраживање је показало да овакав тип пројекта може да окупи младе људе из различитих сектора и међу њима шири свест о људским правима, те посредује између младих и представника надлежних институција. Ова организација се, у исто време, ангажује на институционалном нивоу и бави се питањем људских права, сарађујући са ширим друштвом и грађанима, тако што их информисе о њиховим правима и новим законима и нуди им бесплатне правне услуге. У истраживању је закључено да овакав тип организације може да ради и „одозго” и „одоздо”. Организација „Центар за живот”, такође, организује предавања, а у овој дисертацији је као пример издвојена „Школа припреме за живот”. Предавања су отворена и окупљају православну омладину, али и старије. Ова организација ради „одоздо” и њен циљ је повезивање младих особа православне вере, како би ступили у брак. Овај тип организације ради на успостављању и одржавању друштвене групе која ће, ширењем породице, да репродукује традиционални религијско-национални идентитет. Организација „Срби за Србе” има два нивоа рада. Први ниво рада се односи на мању групу запослених, чија имена на сајту нису позната. На том нивоу, сарађују са институцијама и организују догађаје који окупљају представнике државних, јавних и верских институција. Како на првом нивоу сарађују са институцијама, пре свега Српском православном црквом, њихов рад се одвија „одозго”. Други ниво рада се односи на ширу волонтерску мрежу, у којој се организују хуманитарне акције, чији циљ је да окупе припаднике ширег друштва који ће донирати новац, те се може закључити да на том нивоу раде „одоздо”.

Када су у питању перспективе волонтера, учесника пројеката и публике, у дисертацији су анализирани њихови одговори, како би се уочиле варијације у доживљавању културно-идентитетских политика и утицај дискурса којима невладине организације обликују културни идентитет појединца. Уочен је флексибилан однос према либерално-демократском и

традиционално-националном дискурсу, који се, у идентитету појединца, испољавају у зависности од друштвеног и политичког контекста у коме се појединац налази.

Поглавље „Релативизација симболичких вредности и улога невладиних организација у посредовању између појединца и институције” разматра сличности и разлике између одговора испитаника, у зависности од типа организације којој припадају. Испитаници се служе сличним вредностима и значењима, али њихови симболи се разликују по форми. У овом поглављу је образложен значај проучавања јавних политика у њиховом културном, друштвеном, историјском и политичком контексту и истиче се да се политике прилагођавају културама. У дисертацији се закључује да невладине организације које преносе културно-идентитетске политике служе као посредници између појединца и институција које производе дискурсе, док у процесу преношења политика, повезују њихове вредности са политичким симболима који су препознатљиви у култури из које долазе.

У закључку дисертације су сажето изнети закључци из претходно наведених поглавља и одговори на кључна истраживачка питања постављена у Уводу.

Остварени резултати и научни допринос докторске дисертације

Докторска дисертација под насловом „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века” је темељно представила и развила антрополошку методологију за проучавање невладиних организација и указала на широк домет антрополошког истраживања ове теме. На емпиријском нивоу, у докторској дисертацији је представљена студија случаја, те је, на примеру невладиних организација у Србији, проверена основна хипотеза и предложена методологија.

Докторска дисертација је, на теоријском нивоу, допринела антрополошком проучавању невладиних организација, тако што је разјаснила вишезначне појмове који се односе на цивилно друштво и невладин сектор и представила класификаторни систем на основу кога могу да се проучавају невладине организације. У домену антропологије јавних политика, односно културно-идентитетских политика, докторска дисертација је показала како невладине организације могу да постану инструменти владавине. У дисертацији је, такође, концепт „политички хабитус” понуђен као аналитичко средство разумевања процеса и исхода политизације културног идентитета спровођењем културно-идентитетских политика.

Кандидаткиња је, у студији случаја, емпиријски применила систем класификације невладиних организација и представила процес изградње политичког хабитуса као производа политизованог културног идентитета. Прикупљен на терену, применом метода посматрања са

учествовањем и дубинским интервјуима, етнографски материјал је пружио увид у разноврсност невладиног сектора у Србији, вишеслојно дејствовање организација и флексибилан процес преношења и усвајања културно-идентитетских политика.

Закључак

Докторска дисертација Милице Стјепановић Корнилове под насловом „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века” представља оригинално научно дело у области политичке антропологије и антропологије јавних политика. У докторској дисертацији је обрађена тема која је актуелна како у науци, тако и у друштву, што нас учвршћује у уверењу да је кандидаткиња остварила вредан научни допринос. Кандидаткиња је успешно одговорила на истраживачка питања, применила методологију и остварила циљ дисертације, због чега комисија сматра да је докторска дисертација испунила све услове за одбрану. Чланови комисије позитивно оцењују докторску дисертацију и предлажу Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да одобри одбрану дисертације под насловом „Антрополошка анализа културно-идентитетских политика невладиних организација у Србији почетком 21. века” кандидаткиње Милице Стјепановић Корнилове.

У Београду, 22.5.2026.

Др Ана Банић Грубишић, ванредни професор,
Универзитет у Београду Филозофски факултет

Др Слободан Наумовић, ванредни професор,
Универзитет у Београду Филозофски факултет

Др Срђан Радовић, виши научни сарадник,
Етнографски институт САНУ